

Mednarodni dokumentarni filmski festival Amsterdam 2009

Filmski sejem med osebnim in normalnostjo

Dare Pejić

DARE PEJIĆ

13

Mednarodni dokumentarni filmski festival Amsterdam 2009 (IDFA, 19.-29. november 2009) je v svoji dvaindvajseti izdaji presegel lastna pričakovanja. »Een groot succes!« bi rekli domačini – velik uspeh! V desetih dneh so prikazali 304 filme iz 61 držav, kar ga upravičeno uvršča na prvo mesto med konkurenčnimi festivali.

FESTIVAL

Zgovorne so tudi številke obiskovalcev, s predlanskih 157.500 so se povzpele na okoli 165.000, kar je največ v zgodovini festivala. Povečal se je tudi čisti dobiček, ki je ocenjen na 750.000 €. Številke še ne ovrednotijo festivalskega izbora, ponosno in ažurno servisiranje festivalske press službe s statistiko profita pa pri obiskovalcu pušča vtis, da nekateri sem niso prišli zaradi filmov, temveč predvsem zaradi posla. Za razliko od festivalov igranega filma je tu najbolj oblegana zvezda morebitni kupec filma. Ne glede na to, neizmerna vsebinska svežina festivala IDFA izhaja iz aktualnega pregleda najnovejše svetovne produkcije dokumentarnega filma, relevantnih gostov in manjših sekcij, vedno na lovu za mladimi talenti, ki raziskujejo zmožnosti dokumentarne naracije z novimi mediji.

Človek in zgodovina se srečata, osebno

Kot poudarja Ally Derks, direktorica festivala, posvečajo posebno pozornost »... ustvarjalnim dokumentarcem, kar ni novinarska ali obrtniška medijska forma, temveč umetniška forma. Stilizirana inovacija in unikatni pogled na zmožnosti filmskega medija sta neizmerno pomembni.« Avtorjeva inovativnost in družbena angažiranost pa še ne pomenita odrekovanja utečenim predlogam žanra. Prevladujoče teme so družbene problematike s področja ekologije, vojnih žarišč, zgodovinske osebnosti ter etične dileme, vse pa so pogosto posredovane skozi osebne zgodbe.

Osebno izkušnjo v povezavi s kamboško travmo pripoveduje zgodovinski dokumentarec o dediščini Rdečih Kmerov *Sovražniki ljudstva* (Enemies of The People, 2009). Režiserja Rob Lemkin in Thet Sambath sta posnela »demone preteklosti«, ki bivajo potlačeni med kamboškim prebivalstvom. Thet, sin staršev, usmrčenih pod komunističnim režimom Rdečih Kmerov, uspe v lovu za silami iz ozadja pred kamero posesti Nuona Chea, desno roko Pola Pota. V njegovem priznanju množičnih pobojev ni obžalovanja, portret njegovega srečanja z režiserjem je intimna sprava z režimskim morilcem. Skozi osebno pripoved avtorja dobi forma dokumentarca drugačne perspektivo, način snemanja o svetu posameznika nagovarja osebno podoživljanje preteklosti. Njihove teme s tem niso nič manj družbeno relevantne.

V kategoriji mednarodnih premier je po odmevnosti izstopal kolumbijski dokumentarec *Grehi mojega očeta* (Pecados de mi padre, 2009, Nicolas Entel) o Sebastianu Escobarju, sinu razvpitega kokainskega narko tajkuna. Ob obisku svoje domovine, ki jo je moral po umoru očeta zapustiti in kjer še vedno velja za *persona non grata*, se v filmu spopada z očetovo burno in kriminalno dediščino. Za razliko od očeta si želi le sprave z družinsko preteklostjo in sovražniki ter življenje navadnega državljana.

Nespregledljivi

Kanadsko-kitajski film *Zadnji vlak domov* (Last Train Home, 2009) je drugi dokumentarec mladega režiserja Lixin Fana. Film je posvečen kitajskim migrantskim delavcem, ki se enkrat letno, za kitajsko novo leto, iz velemest vračajo domov k sorodnikom na podeželje. Vsako leto nepredstavljivih 130 milijonov delavcev v nepreglednih množicah potuje z vlakom, na katerega so zaradi gneče primorani čakati tudi po več dni. V največji svetovni migraciji spremljamo zgodbo ene od številnih družin, ki na zapuščenem podeželju starim staršem prepušča vzgojo otrok. Uporniška najstniška hči želi opustiti šolanje, se osamosvojit in slediti staršem ter v tovarni služiti svoj denar. Najbolj pretresljiv trenutek v filmu je pretep med očetom in hčerko, ki si dovoli užaliti zaščitniške starše. »Hčerka je bila na tleh in ko je vstala in me zagledala, je zavpila: 'To sem jaz v resnici!' Zame, kot režiserja, je bil to najtežji trenutek,« je svoje izkušnje ob snemanju povzel Lixin Fan. Portret delavske družine je hkrati portret sodobnega položaja delavcev na Kitajskem, vendar brez sogovornikov, ki bi položaj današnjega delavca postavili v širši družbeni kontekst. V tej uradno komunistični velesili proletariat dočaka le povratno vozovnico za vlak domov. Kar je premalo za pravice delavca, je premalo tudi za blaginjo njegove družine. Film je bil razglašen za najboljši celovečerec in nagrajen s prvo nagrado festivala IDFA.

Z nekaj močnimi dokumentarci je bila zastopana izraelska produkcija, fokus je bil okronan z izborom enega izmed gostov letošnje retrospektive, Eyala Sivana. Druga festivalska retrospektiva je bila posvečena velikanu direktnega filma (*direct cinema*) Fredericku Wisemanu. Sivanov film v tekmovalni sekciji, *Jaffa, pomaranča iz pekla* (Jaffa, The Orange's Clockwork, 2009, Eyal Sivan in Asher Saraga), vzame za osrednji motiv slavne pomaranče iz mesta Jaffa. Film nas z materialom iz filmskega in fotografskega arhiva seznanja z zgodovino mesta. Avtor se izraelsko-palestinskega spora ne loteva na prvo žogo, za izhodiščno pripoved filma mu služijo »peklenske pomaranče« iz Jaffe. V filmu »oranžno zlato« prikaže kot simbol s tremi pomeni: simbol cionistične predstave o ekspanziji, simbol plantažnih delavcev in simbol izraelskega zatiranja Palestincev. Sivanov film je najbolj prepričljiv film v kopici prikazanih filmov na temo izraelsko-palestinskega spora. Iz tega okvira izstopa še *Ameriški radikalec* (American Radical: The Trials of Norman Finkelstein, 2009, David Ridgen in Nicolas Rossier) s portretom Finkelsteina, potomca uporniških Judov iz varšavskega geta, ki dokumentira politični angažma profesorja, avtorja kontroverznega dela *Holocaust Industry*. Čeprav so njegov princip političnega angažmaja označili za anitisemitizem, se sam proti izraelski politiki do Palestine opira na Chomskyjev citat: »Natančna znanstvena artikulacija, združena z rigidno moralno, ki ne želi ugajati.«

Tretji izmed nespregledljivih filmov sodi med zgodovinske dokumentarce. Film *Najbolj nevaren mož v Ameriki* (The Most Dangerous Man in America: Daniel Ellsberg and the Penta-

gon Papers, 2009, Judith Ehrlich in Rick Goldsmith) izstopa po raziskovalni žilici in vztrajnemu beleženju trenutka, ki je zamajal ZDA sredi 70. let prejšnjega stoletja. Daniel Ellsberg, je bil med vietnamsko vojno ameriški analitik na ministrstvu za obrambo, kjer se je po odkritju tajnih dokumentov izkazal za najbolj vestnega raziskovalnega novinarja. Nekdanji uslužbenec državne obrambe je s posredovanjem 7000 strani tajnih dokumentov *New York Timesu* zagrenil Pentagonu invazijo na Vietnam in zrevoltiral domače javno mnenje. Ellsberg je imperialistično vojno zamenjal za domači teren in se boril za svobodo medijev. S tem je Ellsberg pripomogel h končanju vietnamske vojne, pred nekaj leti pa je kot dobitnik alternativne Nobelove nagrade opozarjal na možnost uporabe jedrskega orožja v vojni z Iranom. Portret je poleg natančne rekonstrukcije dogodkov tudi posvetilo borcu za pravico javnosti do obveščenosti.

Sekcija nenormalno

Edina tematsko zaokrožena sekcija festivala (poleg arhivskega posvetila dvajseti obletnici sovjetske perestrojke) je bila sekcija *Not Normal* s filmi, ki raziskujejo pojem normalnosti in se sprašujejo, kdo o normalnosti odloča. Nastala je v povezavi z istoimensko umetniško razstavo, ki bo na ogled še do 8. marca letos. Izraelski film *Google Baby* (2009, Zippi Brand Frank) s prikazom etično spornega pridobitništva pri rojevanju otroka za neplodne pare preiskuje meje dovoljenega: smo z osvoboditvijo seksa osvobodili tudi človekovo reprodukcijo? V dobi interneta je nadomestna nosečnost lahko le en klik stran, vendar za kakšno ceno? Poslovnež Doron, podjetna polovica gejevskega para in tudi sam oče nekaj mesecev stare dojenčice, s pravimi kontakti v ZDA in Indiji posreduje bodočim staršem nadomestne matere. Pot do otroka, v filmu z malo komentarji skoraj neproblematizirana, je preslikava globalne kapitalistične logike, po kateri se *outsourcing* produkcijskih stroškov seli na Vzhod; pari iz ZDA naročajo nadomestne matere v Indiji, kjer je nadomestno rojstvo ceneje. *Živimo v javnosti* (We Live in Public, 2009, Ondi Timoner) v dobi Big Brotherja zastavlja vprašanje, kaj se je tako spreme-

nilo v pogojih človekovega gibanja, da zasebnost za vsako ceno delimo z drugimi. Svojo zasebnost sta v filmu *Monica & David* (2009, Alexandra Codina) delila zakonca z Downovim sindromom, posnela pa ju je Monicina sestrična, ki je par snemala od poroke do njune prve obletnice skupnega življenja. Življenje para, ki ne pozna neiskrenosti, je zaznamovano z zaščitniško vlogo njunih sorodnikov in z nepopolno vključenostjo v družbo, saj težko dobita delo in zaživita samostojno. In njun nasvet za dolgo in srečno zakonsko življenje, ki sta ga zaupala publiko po projekciji? »*Ko te partner razjezi, šteje do deset!*«

Dokumenti »podob življenja« se hitro pomešajo v bogatem spremljevalnem programu in nepregledni množici filmov, čeprav se jih zaenkrat predvaja na strnjem območju v dveh ogromnih kinodvoranah, vendar za prihodnost napovedujejo dodatne lokacije. Ob kopici edinstvenih filmov najnovejše svetovne produkcije in kopici tistih, ki so že ali še bodo prišli v kina (na primer Moorov *Kapitalizem: Ljubezenska zgodba* [Capitalism: A Love Story, 2009] ali *Doktrina šoka* [The Shock Doctrine, 2009, Michael Winterbottom in Mat Whitecross], posneta po delu Naomi Klein), z nekaterimi filmi pod vprašaj upravičeno postavimo delo selekcije. Tehnično slabo izvedena in tematsko nezanimiva dela pač ne morejo pričati o »avtentičnosti« dokumentarne zvrsti filma. Polnokrvna žilica za posel, ki močno obvladuje festival, tokrat očitno ni prepričala nobenega od slovenskih producentov in ustvarjalcev, saj domačega naslova ni bilo mogoče zaslediti niti na »tržnici« *Docs For Sale*, kjer poteka trgovanje s filmi med ustvarjalci, TV-mrežami in festivali in na kateri je bilo letos nekaj čez 500 naslovov.

